

TÜRK DEMOKRASİSİNİN MEHENK (AYAR) TAŞINA VURULMASI KONUSUNDA DÜŞÜNCELER

Dr. Hüseyin PEKİN (*)

İlk bakışta böyle bir başlık belki bir parça yadırganabilecektir. Gerçekte ise, bu biçim yaklaşım, ülke yönetiminde duyulan önemli bir hukuksal gereksinimin gözler önüne serilmesi girişiminden öteye bir şey değildir. Ve de örneğin altının “**kataşksızlık**” (saflık) derecesini belirlemek için mehenk (ayar) taşına vurulması ne kadar olağan (teamüle uygun) sayılıyorsa, bir ülkede uygulanan demokrasinin “**olgunluk derecesi**” nin saptanması da o kadar doğal karşılanmalıdır. Çünkü; bu ikincisini konu alan girişim de, en az birincisi kadar önemli bir gereksinimin giderilmesi amacına yöneliktir.

Şimdi böyle bir yaklaşım biçiminden hareketle, günümüz Türk demokrasisini **mehenk (ayar) taşına** vurarak, “**olgunluk derecesi**” ni saptamaya çalışalım. Ve bunu da, Batılı hukuk otoritelerinin, özellikle kendi demokrasilerinin gelişmişliğini ölçümlemede kullandıkları “**ortak ölçütleri**” (kriterleri) kullanarak yapmayı deneyelim. Ve ayrıca da, değerli (1) hocamız **Prof. Dr. Çetin YETKİN**'in, “**Türkiye’de Demokrasi Yoktur!**” başlıklı makalesinden de esinlenilmiş ve yararlanılmış olduğunun altını çizerek...

(*) Hukukçu, İsviçre

(1) **Prof. Dr. Çetin YETKİN**, Türkiye’de demokrasi yoktur! başlıklı makale (MÜDAFAA-İ HUKUK Dergisi, 30 Aralık 1999, sayı; 17 s. 3).

BATI DEMOKRASİLERİNİN ORTAK GENEL ÖLÇÜTLERİ

Günümüz demokrasisinin en gelişmiş örneğini oluşturan Batı Avrupa demokrasilerinin ortak genel ölçütlerini (kriterlerini) aşağıdaki gibi sıralayabiliriz :

- **Yeterli düzeyde öğrenim :**

Sekiz yıllık zorunlu temel eğitim uygulamasına geçilmesiyle, ülkemizde de, kuramsal olarak, bu ölçütün yerine getirilmiş olduğu söylenebilecektir. Bundan ötesi, uygulamadan da doyumlu sonuçlar alınmasına bağlı kalmaktadır.

- **Halkın temel rızası :**

Türk halkının demokrasiye olan bağlılığı en küçük bir kuşkuyla yer vermeyecek kadar güçlüdür. Bazı kısa süreli kesintiler olmakla birlikte, ülkemizin geçmişindeki yüz yılı aşkın süredeki uğraş kanıtlanmıştır.

- **Hoşgörülü ve ölçülü olma :**

“Hoşgörülü” ve “Ölçülü Olma” ölçütü de, demokrasinin “olmazsa olmaz” (sine qua non) koşullarından biridir. Bununla birlikte, toplumumuzun yeterince “hoşgörülü” ve “ölçülü” olduğunu içtenlikle kabulde güçlük çekiyoruz. Halbuki, bu hiçte böyle olmamalıydı. Türk ulusunun geçmişinde, “Mevlâna Celalettin Rum-i” gibi bir hoşgörü ustası bilge kişiyi yetiştirmiş olması yeterdi de artardı bile. Bundan yedi yüz yıl öncesinde şöyle diyordu büyük Mevlâna’mız :

Kâfirsen, ateş ve put seversen yine gel

Girmez ki umutsuzluk bizim dergâhımıza

Yüz tövbeni bozsan bile gel,

Gel, gel yine, her neysen, kimsen yine gel.

Hem de ne zaman yapıyordu bu görkemli insanlık çağrısı : Batı Avrupa’da, İspanya’da, hristiyan cezvit papazlarının İncil’in

harflerinden birisinin üstündeki noktayı, küçük bir işareti unuttu (veya yanlış koydu) diye, insanların meydan ateşinde diri, diri yakılmalarına gözlerini kırpmadan fetva çıkarttıkları bir dönemde.

Böylesine soylu bir gelenek birikimi nasıl terk-i miras olunabilir ki? Anlamak olanaksız. Hiç vakit kaybetmeden, toplumumuzda, “**Hoşgürülü**” ve “**ölçülü olma**”nın yeniden filizlenmesi, gelişmesi için yola koyulmalıyız. Bu iki konuda partilerimizle, basınımla, eğitim, hukuk; sosyal sistem ve sivil örgütlerimizle, topyekûn bir seferberlik içine girmemize ciddi gereksinim olduğuna inanıyoruz. Ve de bu toplumsal sorumluluk kesinlikle yerine getirilmelidir - eğer demokrasimizin tam olgunluğa erişmesini gerçekten istiyorsak...

Genel - eşit - serbest - doğrudan - gizli seçim :

Konuya fazla derinlere inmeden baktığımızda, ülkemiz demokrasisinde de, bu ölçütlerin (kriterlerin) eksiksiz varolduğu yargısına dahi varılabilecektir. Ancak, bir parça derinlemesine bir incelemede, bu konularda da pek çok şey söylenilebileceği görülecektir. Öyle ya, ülkemizin özellikle **Doğu ve Güney-Doğu** bölgelerinde şeyhlerin, şıhların, tarikat ve toprak ağalarının, mafya bozuntularının seçimlerde ağırlıklarını duyurdukları nasıl yadsınabilecektir? Ve de örneğin, son seçimlerde, **CHP**'sine verilen **üç milyon** kadar, özellikle sosyal bilinci güçlü yurtdaşlarımızın yoğunlukta oldukları yörelerden gelen oylar bir çırpıda sıfırlanacak, bir o kadar sayıdaki yurtdışındaki yaşayanlarımızın **seçim ve seçilme** hakları olmayacak, sizin yine de “**genel ve eşit**” seçim hakkından söz etmeğe diliniz varabilecek? (2) Öte yandan, kadınlarımızın önemli bir bölümü eşlerinin rızası dışında oy verebiliyor mu? “**Evet**”

(2) Bulduğumuz İsviçre’de, yenilerde yapılan bir seçimde, **Hırvatistan** dışında yaşayan **350 bin** Hırvat’ın “**seçme ve seçilme**” haklarını kullanmalarını bizzat gözlemiş bir Türk yurtdaşı olarak, seksen yıllık Türkiye Cumhuriyeti’nin sekiz yıllık Hırvatistan’ın dahi gerisinde kalarak kendi yurtdaşlarından böyle bir kutsal hakkı esirgemiş olmasını bir türlü içimize sindirememiş bulunuyoruz.

derseniz, kim inanır buna? Ankara'nın **Çankaya**'sında, İstanbul'un **Kadıköyü**'nde, elbetteki bu ölçütler yerine geliyor. Ama unutmayalım ki, oralarda yerel seçimleri, Türkiye düzeyinde **yüzde 10'luk** seçim barajını aşamayan **CHP** kazanıyormuş, kim üzerinde duruyor ciddi olarak bu çarpıklığın? Üstüne üstlük, seçim bölgeleri arasında da **eşitsizlik** var. Örneğin, 763.659 seçmeniyle **Samsun 10 milletvekili** çıkartırken **Şanlıurfa, 518.259** seçmeniyle **11 milletvekilini TBMM'ne** gönderebiliyor. Aynı durum **ağalık düzeninde** de geçerlidir. Bir kaç köye sahip olan ağanın siyasal beğenisi, o köylerde yaşayanların da o doğrultuda oy kullanmalarını zorunlu kılmaktadır. **Bu durumda, en aydın yurttaşlarımızın oyu "bir" sayılırken, bir şeyh, bir ağa, beşbin, on bin oya sahip olabilmektedir (3).**

"Doğrudan"lık ölçütüne gelince, tek bir sözcükle söyleyeceğimiz bizim demokrasimizin bu ölçütten **"nasipsiz"** olmasıdır. Bırakınız **doğrudan** ya da **yarı doğrudan** (İsviçre modeli) demokrasi biçimlerinde olduğu gibi halkın siyasal kararlardaki etkinliğini bir yana, bizim temsilci demokrasimizde, halkın temsilcilerinin belirlenmesi dahi, Parti liderlerinin iki dudaklarının arasında kalmıştır. Hangi başvurucunun milletvekili adayı olacağı kesinlikle seçmen tarafından belirlenmemektedir. **Seçmen en çok, bu liderlerin kişisel "tercihleri" arasında bir "tercih" yapabilmektedir. Sonuç da ortadadır (4). Şu hâlde bizdeki siyasal partiler ve seçim yasaları iyileştirilmedikçe, demokrasimizin bu ölçüte uygunluk derecesini araştırmak boşuna zahmete katlanmak olacaktır.**

"Çoğunluk" ya da "Milli İrade" ölçütü :

Demokrasi, en yaygın tanımıyla, "halkın kendi kendini yönetmesi" dir (gerekçede, demos = halk; kratein, egemen, demektir). Bu açıdan bakıldığında, elbette ki, "milli irade" demokrasinin en başta gelen ölçütüdür. Uygulama da, "çoğunluk" ölçütü ile özdeştir. Ne varki bu ölçüt, "ölçülü olma" ilkesi ile bira-

(3) Prof. Dr. Çetin YETKİN (Adı geçen makale).

(4) Prof. Dr. Çetin YETKİN (Adı geçen makale).

rada bulunması hâlinde **demokrasi** yönünden bir anlam ve değer taşır. Aksi takdirde, **buğulu** bir kavram olmaktan öteye gidemez.

Günümüzde eski **Sovyetler Birliği** ve **Doğu Bloku** ülkelerinde dahi, seçim barajı **yüzde 4 ya da 5 iken, bizde 10** olması, bu ölçütün saptırılmasından, ölçüsüz kullanılmasından öteye bir anlam taşıyabilir mi? Bu ölçüsüzlüğün olumsuz sonuçları elbetteki Türk siyasal yaşamında ciddi biçimde duyulmaktadır.

- **Partilerin özgürce kurulabilmesi :**

Bu konuya söylenebilecek fazla bir şey olduğunu sanmıyoruz. Bizde Cumhuriyetimizin temel ilkelerine ters düşmemek, ülke bütünlüğüne zarar verecek eylemlere kalkışmamak koşuluyla, siyasal partiler özgürce kurulabilmekte ve işlevlerini yerine getirebilmektedirler. Sözü edilen bu temel koşullar da, tüm Batı demokrasilerince benimsenen, demokrasilerin kendi kendilerini savunma yasal hakkı temeline dayanan ortak değerlerdir.

- **Düşüncenin özgürce açıklanması ve bilgilenme özgürlüğü :**

Bu konuda ise, önemli eksikliklerimizin bulunduğu, zaman, zaman demokratik anlayışa ters düşen gelişmelerle karşılaşıldığı bilinmektedir. Ne varki, bu sadece bize özgü bir durum da sayılmamalıdır. Bu bağlamda her ülke demokrasisinin geliştirilmeye, iyileştirilmeye gereksinimi vardır. Bu gereksinim bizde biraz daha ivedilik gösteriyorsa, yapılacak olan, hep birlikte, tüm olanaklarımızla, daha iyi, daha olgun demokrasiye kavuşmamız için çaba harcamaktır.

- **Özgürlük hakları güvencesi :**

Buna temel insan hakları güvencesi de diyebiliriz. Ve bu hakların en başında hiç kuşkusuz "**yaşama hakkı**" gelmektedir. Bu nedendir ki, günümüz Batı Avrupa demokrasilerinde, "**idam cezası**" ceza yasalarından çıkartılmıştır. **Avrupa Birliği**'ne (AB) aday olan Türkiye'nin, Avrupa ülkeleri arasına girebilmesi için, hukukundan kesinlikle bu cezayı çıkartması gerekir. Bu konu **duygusallığa** bırakılmamalı, **sağduyu** ile ele alınmalıdır.

Temel haklar konusundaki iyileştirilmeler elbetteki, “yaşama hakkı” güvencesi ile sınırlı kalmamalıdır. Bunun dışındaki temel insan hakları alanlarında da gerekli iyileştirilmelerin yapılmasına gereksinim olduğu kuşkusuzdur.

- **Kuvvetler ayırımı ölçütü :**

Bilindiği gibi, Fransız düşünür ve yazarı Montesquieu’ye dayanan “kuvvetler ayırımı” ilkesi, çağımız demokrasisinin ön koşullarından biri sayılmaktadır. Bu bağlamda ideal olan, yasama - yürütme ve yargı erklerinin birbirinden tam bağımsız olmasıdır. Ne var ki uygulamada yasama ve yürütme kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamakta, sadece “yargının bağımsızlığı” ile yetinilmektedir. Ve bu durum Türkiye’ye özgü bir özellik de değildir. Tüm Batı Avrupa demokrasilerindeki durum da, aşağı yukarı, birbirinin aynısıdır.

“Yargı bağımsızlığı” ölçütü, kuşkusuz, “Hukuk Devleti” (almanca ile Rechtsstaat, fr. Etat de droit) kavramıyla, doğrudan doğruya ve sıkı, sıkıya bağıntılıdır. Anlamı da, “devletin, işlevlerini hukuk çerçevesinde görmesi, gerekli sınırlamaları hukuk düzenine uygun biçimde yapması ve temel haklar güvencesini sağlamasıdır”.

Yargı bağımsızlığı’nın çağrıştırdığı bir diğer kavram da “Hukukun Üstünlüğü” (Suprematie de droit) kavramı olup, devlet işlevlerinde hukukun önceliği olduğu anlamına gelmektedir. Buradan; Türkiye gibi Anayasalarında “Hukuk Devleti” olduğu hükmü bulunan ülkeler yönünden, “seçilmişlerin atanmışların üstünde işlem göreceği” ön yargısının, yargıçlar için hiçbir şekilde geçerli olamayacağı sonucuna varabiliriz. Her ne kadar yargıçlar da atanmış devlet görevlileri statüsünde iseler de.

- **Kamuoyu ve devlet gücünün şeffaflığı :**

Batı Avrupa demokrasilerindeki durumlarla karşılaştırıldığında, bizde kamuoyunun, genelde, güçlü bir tepkisinin olduğu pek söylenilemez (duygusallık ağırlıklı hâller dışında). Bilgilenmenin

kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılmasıyla, kamuoyunun tepki göstermesi eğiliminin de güçlenmesi beklenmelidir.

Öte yandan Türk demokrasinin “şeffaflık” ölçütü yönünden de masaya yatırılması gerekiyor. Ülkemizde demokratik sistem yeterince “şeffaf” olmadığı içindir ki örneğin bir “Susurluk” olayı hâlâ çözülebilmemiş değil. Bunun gibi yolsuzluklarla, devlet mekanizmasındaki laçkalıklarla yeterince uğraşamıyor (Batı Avrupa’daki örnekleriyle yapılan karşılaştırmalarda ister istemez bu olumsuz sonuca varılıyor). Bununla birlikte, şu günlerde, organize suç örgütleri ile mücadelede **Türk Polisinin ve Haberalma Örgütü’nün** dikkate değer başarı gösterdikleri de açıkça görülmekte. Dileğimiz bu uğraş ve başarıların sürekli olmasıdır.

- **Gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliklerin giderek artması halkın demokrasiye olan güvenini sarsabilir :**

Değişik halk katmanları arasındaki gelir ve servet dağılımındaki aşırı dengesizliklerin demokratik gelişmeyi köstekleyeceği çok açıktır. **Çünkü ekonomi (ya da demokrasi) insanlar için vardır. Yoksa insanlar ekonomi (ya da demokrasi) için değil.**

Devletin ekonomik alana karışmasının ekonomik gelişmeyi balatalayacağı yolundaki önyargı çok tartışmalıdır. Özellikle bizim ülkemizin de bulunduğu gelişme yolundaki ülkelerce, gelir ve servet dağılımındaki aşırı adaletsizliklerin giderilmesi devletin kaçınılmaz görevi kabul olunmalı ve bu amaçla yasalar yapılmalıdır. Demokrasinin olgunlaşmasında bu ölçütün (kriterin) önemi hiç bir şekilde kulak ardı edilemez.

- **Dış Finans ve Kredi Kurumlarının ülkenin yazgısı üzerindeki etkinlikleri kesinlikle sınırlı kalmalıdır.**

Bir ülkede, demokrasinin en başta gelen ölçütlerinden olan “**milli irade**” den söz edilebilmesi için, hiç kuşkusuz; o ülkenin “**bağımsız**” olması gerekir. Ancak, devletlerarası ilişkilerde karşılıklı olarak bağımsızlığa sınırlar getirilebilmektedir. Böyle olmazsa, her devlet bu alanda dilediği gibi davran-

cağından, uluslararası yaşam olanaksızlaşır. Ne var ki, bir ülkenin çalışma yasalarının en ince ayrıntıları dahi TMT Dünya Bankası gibi uluslararası finans ve kredi kurumlarına dikte olunabiliyorsa ve de denetlenebiliyorsa, herhâlde, böyle bir ülkede “milli irade” yerine “dış irade” den sözedilmesi daha gerçekçi bir tutum olmayacak mıdır? (5).

Bize göre de, ulusal devletin görevi, **Yeni Dünya Düzeni**'nin temsilcilerinin kabul ettirmek istedikleri gibi, sadece ve sadece özel girişimleri desteklemek değil; tüm yurtdaşların refahını sağlamak olmalıdır. Bunun da tek çaresi “**ÖLÇÜLÜ OLMAK**” tır. Bizim gibi “**bağımsızlıklarına**” büyük özen gösteren başka ülkelerin böyle durumlarda nasıl davrandıkları, özenle izlenilmelidir. Örneğin, önümüzde, yabancı tahkim kararlarının tanınması ve uygulanması (tenfizi) konusu var. “**Hayır**” demek kolay ama, ulusal çıkarlarımız için böyle demek doğru olur mu? Küreselleşmenin sağlayacağı yararlar nasıl bir çırpıda bir kenara itilebilir. Halbuki karmaşık gibi görünen bu konu uluslararası hukukta düzenlenmiş, **10 Haziran 1958** tarihli bir “**New-York Devletlerüstü Anlaşması**” yapılmış. Birbirleriyle karşılıklı iş yapmak, ticaret ilişkilerini geliştirmek isteyen devletler bu anlaşmayı iç hukuklarının parçası hâline getirmişler. Anlaşmanın V. maddesinin 20 fıkrası, ülkelere, “**...açıkça temel hukuk kurallarına aykırı davranılmış ise,**” tahkim anlaşmasının fesholunması yetkisini vermiş. Bizce bu yeterli bir ölçüdür, bilgili kullanılırsa “**kamu düzeni / L'Ordre public**” güvence altına alınabilir.

(5) Prof. Dr. Çetin YETKİN (Adı geçen makale).